

## BATI ANADOLU'DA BİR OSMANLI YERLEŞİMİ: İZMİR-BAYINDIR İLÇESİ

M. Akif Erdoğan<sup>192</sup>

### Özet

*Bugün İzmir iline bağlı bir ilçe olan Bayındır ilçesi, esas olarak bir Osmanlı yerleşimidir. Osmanlı öncesinde böyle bir yerleşim yeri olduğuna dair kanıtlar yoktur. On beşinci yüzyılda 'Bayındırlu' isimli bir Müslüman (Türkmen/Oğuz) köyüydü. Tüm geliminini Osmanlı Süreç içerisinde büyüdü ve on dokuzuncu yüzyılda kozmopolit küçük bir şehir haline geldi. Bu çalışmada bu ilçeye ait en eski tarihli Osmanlı arşiv kayıtları yayımlanmakta ve köyün ismiyle ilgili yorumlarda bulunmaktadır.*

**Anahtar Kelimeler:** İzmir, Bayındır, Bayındırlu, Türkiye, Oğuzlar, Türkmen

### Abstract

#### **An Ottoman Settlement in Western Anatolia: The Town of Bayındır of İzmir**

*Bayındır is one of the counties of İzmir province in Turkey now .It was wholly Ottoman settlement. In pre-Ottoman, there is no any evidence on it existed or not. In the fifteenth century, Bayındır was a small Turcoman (Oghuz) village consists of Musulman, located in Dagbeyi region of Aidin province of Ottoman Empire. This village was gradually developed by Ottoman administration at the beginning of the nineeteenht century and it was a small cosmopolitan town at the end of the nineteenth century. Ottoman archival registers dated with fourteenth and sixteenth centuries about this village were published and commented in this article.*

**Key Words:** Smyrna (İzmir), Bayındır, Bayındırlu, Oghuz, Turcoman, Turkey

### Giriş: Konumu

Bayındır, 2014 yılı resmi nüfus verilerine göre toplam 47.214 nüfusu olan İzmir iline bağlı ilçelerden biridir. Kaymakamlık ve Belediyeliktir. Tire, Torbalı, Kemalpaşa, Ödemiş, Turgutlu ilçeleriyle çevrili ilçe alanında, 38 köy 2 belediye bulunmaktadır. İl merkezine uzaklığı 70 km.dir. Kiraz ve Dikili ilçeleri kadar bir yüzölçüme (588 km2) sahiptir. Köy ve şehir olarak, Osmanlılar döneminde kurulmuş ve gelişmiş tarihi yerlerden biridir.

---

<sup>192</sup> Ege Üniversitesi, Tarih Bölümü, İzmir, Türkiye, aerdogru@gmail.com

### 'Bayındır' Kelimesi Üzerine

'*Bayındır*', Prof. Faruk Sümer'e göre, Türkmen (Oğuz) cemaatlerinden birinin adıdır. Bunlar, Anadolu'nun fethinde yer almışlardır. Akkoyunlu devletini kurmuşlardır. 14-16 yüzyıllarda, Anadolu, İran ve Suriye'nin farklı yerlerinde bulunmuşlardır, özellikle Anadolu'da Tarsus bölgesinde.<sup>193</sup> Prof. Yusuf Halaçoğlu, '*Bayındır, Bayındur ve Bayındırlu*' adıyla geçen bu cemaatin, Orta, Batı ve Kuzey Anadolu ile Trablusşam gibi Suriye'nin batı kesimlerinde bulunduğunu tespit etmiştir.<sup>194</sup> Gerçekten, *Bayındır ve Bayındırlu* cemaatlerine, on atıncı yüzyılda, Aydın bölgesinde, Alaşehir, Nazilli, Tire, Fota (Gökçen), Dağbeyi (Kemalpaşa ile Torbalı arası) rastlanıyor. Bu bölgede yaylaları ve köylerinin olduğu görülüyor.<sup>195</sup> Prof. Zeki Velidi Toğan, bu boyun Orta Asya'dan İran ve Anadolu'ya geldiğini savunur. Ona göre, '*Bayındır veya Bayındır*' boyunun esas yurdu, Orta Asya'da, İrtiş ve Altay bölgeleridir. Bu boy, bu bölgeden çıkarak, tüm Türk Dünyası'na dağılmıştır.<sup>196</sup> Dolayısıyla, bu kelimeyi, tüm Türk Dünyası'nda bulmak mümkündür. Prof. Fuat Köprülü ise, Selçuklular, merkezi otoriteye baş kaldırmamaları için, Oğuzların Üçoklar'a bağlı olan bu boyu, Anadolu'da, 'parçalayarak iskan' ettiklerini söyler.<sup>197</sup> Anadolu'nun hemen her yerinde *Bayındır* ismine tesadüf edilmesinin\* nedeni budur. Öyle anlaşılıyor ki, Türkiye'nin değişik bölgelerinde bu boy tarafından kurulmuş köy veya mahallelerin bir kısmı zamanımıza kadar ulaşmıştır. Batı ve Orta Anadolu'nun yanısıra, Diyarbakır, Gaziantep ve Erzurum gibi Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da, bugün *Bayındır* ismini taşıyan pek çok köy ve mahalleye rastlanır.<sup>198</sup>

<sup>193</sup> Faruk Sümer, 'Bayındır, Peçenek ve Yüregirler', *DTCFD, XI/ 2-4*, s. 317-322; Faruk Sümer, 'Bayındır', *El*, second edition, Leiden 1986, s. 1133

<sup>194</sup> Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar I (1453-1650)*, Ankara 2009, TTK yayınları, s. 260-268. Bu cemaatin yayıldığı alan, Bolu, Burdur, Isparta, Silifke, Sivas, Sinop, Çorum, Halep, Aydın, Muğla, Konya, Manisa, Eskişehir, İznik, Kütahya, Malatya, Antalya, Balıkesir, Bursa, Aksaray, Kastamonu, Ankara, Kocaeli, Afyonkarahisar, Bayburt, Adana ve Trablusşam'dır.

<sup>195</sup> Halaçoğlu, *aynı eser*, s. 261, 266, 267

<sup>196</sup> Zeki Velidi Toğan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1981, s. 484, Enderun yay., 3. Baskı.

<sup>197</sup> Fuat Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, Ankara 2003, s. 72, Akçağ yay., 3. Baskı.

\* H. Nihal, Ahmed Naci, "Anadolu'da Türklere Ait Yer İsimleri", *Türkiyat Mecmuası*, 2, İstanbul 1928, s. 244, 252. Haritalardan Türkiye'de Bayındır ismini taşıyan 12 köy tespit etmişlerdir.

<sup>198</sup> www.yerelnet.gov.tr

## On Beş ve On Altıncı Yüzyıl Osmanlı Arşiv Kayıtları Bayındırlu Köyü

Bugün İzmir iline bağlı bir ilçe olan Bayındır ilçesinin ise Dağbeyi nahiyesinde yaylaları olan ve Menderes vadisinde de kışlaları olan bu boy tarafından kurulduğu rahatlıkla ileri sürülebilir. Her ne kadar Bayındır boyunun Anadolu'daki mevcudiyeti Osmanlı öncesine dayanıyorsa da, Osmanlı öncesinde İzmir'de böyle bir yerleşim yerinin (köy veya mezraa olarak) varlığında dair herhangi bir kanıt yoktur. Bu yerleşim yeriyle ilgili en eski tarihli yazılı kanıtlar on beşinci yüzyılın ortalarına aittir. Nitekim, on ve on altıncı yüzyıl Osmanlı *tahrir defterlerinde* köyün ismi '*karye-i Bayındırlu*' olarak kaydedilmiştir. Zaman içerisinde, büyük ihtimalle, II. Mahmud devrinde, -lu eki düşerek '*Bayındır*' haline gelmiştir. Dağbeyi bölgesi (nahiye), bugünkü, Torbalı, Kemalpaşa (Nif) ve Bayındır ilçeleri arasında kalan dağlık alandır. Bu alanda on beşten fazla köy mevcuttu. On beşinci yüzyıl *tahrir defterlerinde* Dağbeyi, Şeyhler, Eymirli, Toluz, Yusufu, Ergenli, Saru Merye, Güvençli, Ahmedlü, Kızılca, Deryanda, Kızılca Bergos, Dirmil, Kızılhisar, İlyasbeyli, Miskince ve İvladı köylerinin ismi geçer. Prof. Faruk Sümer, Bayındır'ın on yedinci yüzyılda bir kasaba olduğunu söyler.<sup>199</sup> Evliya Çelebi'nin ileri sürdüğü, ama başka menbalarca teyit edilmediği için Prof. Faruk Sümer tarafından kabul edilmeyen,<sup>200</sup> Bayındırlu cemaatinin, Orhan Gazi tarafından Bayındır dağının eteklerine iskân edildiğine dair görüş<sup>201</sup> ise Aydın bölgesi Orhan Gazi'nin egemenliğinde olmasa bile, sözel bir bilgiyi aktardığı için önemli sayılabilir. Zira, bu bölgedeki (Aydın bölgesi: bugünkü İzmir, Manisa ve Aydın bölgeleri) *Bayındır veya Bayındırlu* boyunun ne zaman yerleştirildiğiyle ilgili tek rivayettir. Bayındır cemaatinin çok erken bir tarihte, en azından on beşinci yüzyıl ortalarında, yerleştik hayata geçerek Menderes ovasında bir köy kurduğu belgenabilmektedir. Bu köy hakkında bulabildiğimiz, en eski tarihli kayıt, Fatih Mehmed devrine ait olup, İstanbul'un fethinden sonra, büyük ihtimalle 1466 tarihlidir. Bu kayıt aynen şöyledir:

<sup>199</sup> Faruk Sümer, *Oğuzlar*, İstanbul, Ana yayınları, 3. Baskı, s. 316

<sup>200</sup> Faruk Sümer, *Aynı eser*, s. 316

<sup>201</sup> *Kent ve Seyyah: Evliya Çelebi'nin Gözüyle İzmir ve Çevresi I*, Haz.: A. Temizkan, M. Akan, İzmir, 2013, s. 123 '...kasabası Bayındır cebelinin zeylinde vaki olmuştur. Orhan Gazi Bayındırân kavmini bu mahalde iskan ettiği için Bayındır lafzı tesmiye olunmuştur'.

1.

*KARYE-İ BAYINDIRLU AN-TABİ'-İ DAĞ BEĞİ*,<sup>202</sup>*Tımar-ı mezkurân*

*Abdi Fakih, imam, çift, elinde bir  
pare yeri var mescide vakf  
Ebri Hoca veled-i İsa, imam, çift  
Mehemmed veled-i Kulfal, çift  
Mustafa veled-i Semed, ortakçı, çift  
Nasuh veled-i Mustafa, kara  
Has Begi veled-i Hızır, kara  
Mustafa veled-i Hızır, kara  
Hüseyin veled-i Süleyman, çift  
Mehemmed veled-i Hasan, çift  
Turalı birader-i Mehemmed, kara  
Hızır birader-i Turalı, nim çift  
Baki veled-i İsmail, çiftlü kara  
Yahşi veled-i İsmail, kara  
Yusuf veled-i İbrahim, kara  
Halil veled-i Reis, kara  
İbrahim veled-i Kara Mustafa,  
kara  
Turalı veled-i Saru, kara  
Tur Hoca veled-i Sâib, kara  
Ahmed Köse, ortakçı, çiftlü kara  
Musa Cüllah, ortakçı, çiftlü kara  
Kâbil veled-i Derzi Mustafa, çift  
Hâbil birader-i Kâbil, nim  
Resul veled-i Sâib, kara  
Aydın, pîr, kara*

*Işık Hüseyin, tekye-nişin, çiftlü  
kara  
Mustafa veled-i Turhan, ortakçı  
çiftlü kara  
Hasan veled-i İbrahim Haddad, çift  
Nasuh birader-i Hasan, kara  
Turalı veled-i Sevindik, kara  
Musa Cüllah, kara  
Derviş Resul, çilingir, tekye-nişin,  
çift  
Gökçe birader-i Resul, çiftlü kara  
Resul veled-i Sevindik, nim  
Mehmed veled-i Hızır, ortakçı nim  
Hoca veled-i Kara, nim  
Mustafa birader-i Hoca, çiftlü  
Turhan veled-i Mehemmed,  
ortakçı çift  
Ali veled-i Mehemmed Haddad,  
kara  
Mustafa veled-i Demürce Halil,  
kara  
Kazı veled-i Kuş Işık, zaviye-nişin,  
nim  
Ali veled-i Turhan, çift  
Hızır Balı veled-i Yusuf, çiftlü kara  
İsa veled-i Işık Ali, kara  
Hoca veled-i Sâib, kara*

*Hamza veled-i Turhan, ortakçı,  
çiftlü kara  
Dağ-eri veled-i Sündül, çift,  
Güvendik veled-i Abdullah,  
mukataa, çift 30,  
Koca Ahmed, çiftlü kara,  
Mustafa veled-i Koca Ahmed,  
ortakçı, çift  
Hane 47,*

<sup>202</sup> M. Akif Erdoğan, Ömer Bıyık, T.T. 0001/ 1 M. Numaralı Fatih Mehmed Devri Aydın İli Mufasssal Defteri (Metin ve İnceleme), İzmir 2015, s. 236, Ege Üniversitesi İzmir Araştırma ve Uygulama Merkezi yayını

Bu köye ait başka bir kayıt ise şudur:<sup>203</sup>

*2.Karye-i Bayındırlu, tımar-ı İshak beg oğlu Pir Hassün<sup>204</sup>, kadîmdir, Kral oğludur, ıssuzdur, taşradan ekülür, el-haletü hazihi Sofulu, asıldan ziyade olduğu sebebden Şirin Ali'ye verildi ve oğlu, müşterek, kadimisidir*

*Cem'an hububât 225*

*Harac-ı bağat 42*

*Minha 267*

*Cemiyyü'l-cami' bu iki köy 4482*

*Asıl 1000*

*Ziyade 3283?*

Her iki kayıttan anlaşıldığı kadarıyla, on beşinci yüzyılın ikinci yarısında, Dağbeyi bölgesinin köylerinden biri olan Bayındırlu köyünün sakinlerinin tamamı Müslümandır. En fazla üç yüz kişik nüfusu olan bir köydür. Tarımla geçinmektedirler ve bir kısmı da tarımsal arazisi olmadığı için Devlet ile ortakçılık yaparak geçimi sağlamaktadır. Köyde küçük bir tekke ile bir mescit bulunmaktadır. Eski bir köy olduğu (kadim) kayıta vurgulanmıştır. Her ne kadar köy İshak beyin tımarına dahil edilmişse de, çok canlı bir yer olmadığı (ıssız) belirtilmiştir. İkinci kayıttan anlaşılıyor ki, Fatih Mehmed devrinde, Rumelili Hristiyan kökenli Osmanlı beyi olan İshak beye tımar olarak verilmiştir.

1530 yılında, bu köy, Tire kadılığına bağlıdır ve Aydın sancakbeyinin hasları içinde görülür. 1466 yılında 47 hane iken, 1530 yılında 112 haneye çıkmıştır.<sup>205</sup> Nüfusunda belirgin bir artış olduğu farkedilmektedir.

Bir görüşe göre, on altıncı yüzyıl sonlarında, Bayındırlı köyü, bugünkü Gülbeyli mevkinde yer almaktaymış. Bu bölge bataklık olduğu için hastalık zuhur etmiş. Horasanlı Sinan Efendi, yukarıya, yamaca bir külliye inşa ederek köyün yukarıya taşınmasını sağlamış.<sup>206</sup> Osmanlı arşiv belgesindeki bilgilerle ile karşılaştırılınca bu rivayetin doğru olduğu anlaşılıyor. On altıncı yüzyıldaki Bayındırlu köyü küçük bir tekke ile mescidi olan bir köy görünümündedir. Yamaçta Sinan Efendi Külliyesi yapıldıktan sonra, hastalık kaynağı olan Menderes nehrinin kollarından uzaklaşıldıktan sonra, köy gelişmeye başlamıştır. Hastalıktan veya nehirlerin yatak değiştirmesi nedeniyle meskun mahallerin yer değiştirmesi veya tamamen yok olması olgusu, Anadolu'da çoğu yerde

<sup>203</sup> MAD 232, s. 145

<sup>204</sup> Erkek şahıs adı. Hasan Hüseyin isminin kısaltılarak yazılışı.

<sup>205</sup> 166 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/ 1530), Ankara 1995, s. 376

<sup>206</sup> İzmir Vilâyeti Salnâmesi 1927-1928, İzmir 1929, s. 156

mevcuttur. Küçük Menderes vadisinde, Menderes nehrinin yatak değiştirmesi sonucunda bazı köylerin tamamen yok olduğuna dair elimizde birinci sınıf deliller mevcuttur. Örneğin, Yusuf köyünü, Menderes nehri bozmuştur.<sup>207</sup> Bu sözel bilgi ile resmi bilgiler birbiriyle uyumaktadır. Kesin olarak ifade edilebilir ki, bugünkü Bayındır ilçesinin, Sinan Efendi Külliyesi etrafında geliştiği veya bu külliyenin ilçenin nüvesi olduğu ve sadece Müslümanların (Türkmen/ Oğuz) yaşadığı bir yer olduğu rahatlıkla ileri sürülebilir. On dokuzuncu yüzyıla kadar, Aydın sancağının asli kazalarından olan Bayındır, eşkiyalık, kıtlık, ağır vergilendirme vs. gibi başka amillerle boğuşmak zorunda kalmıştır. 1879 yılı *Aydın Salnâmesi'nde*, Bayındır, artık, İzmir Sancağına bağlı bir kaza olarak zikredilir. Özellikle pamuk başta olmak üzere tarımsal ürünlerden zengin oldukları vurgulanır.<sup>208</sup> 1908 yılında Bayındır, Müslüman, Rum, Ermeni ve Musevilerin birlikte yaşadığı kozmopolit bir kasabadır ve temel geçim kaynağı tarım ve ticarettir.<sup>209</sup>

### KAYNAKÇA

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Aydın Mufasssal Defteri*, MAD 232, s. 145  
 166 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/ 1530), Ankara 1995, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayını  
 Faruk Sümer, 'Bayındır, Peçenek ve Yüregirler', *DTCFD, XI/ 2-4*, Ankara  
 \_\_\_\_\_, 'Bayındır', *El, second edition*, Leiden 1986  
 \_\_\_\_\_, *Oğuzlar*, İstanbul, Ana yayınları, 3. Baskı  
 Fuat Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, Ankara 2003, Akçağ yay., 3. Baskı.  
 H. Nihal, Ahmed Naci, "Anadolu'da Türklere Ait Yer İsimleri", *Türkiyat Mecmuası*, 2, İstanbul 1928  
*İzmir Vilâyeti Salnâmesi 1927-1928*, İzmir 1929  
*Kent ve Seyyah: Evliya Çelebi'nin Gözüyle İzmir ve Çevresi I*, Haz.: A. Temizkan, M. Akan, İzmir, 2013  
 M. Akif Erdoğan, Ömer Bıyık, *T.T. 0001/ 1 M. Numaralı Fatih Mehmed Devri Aydın İli Mufasssal Defteri (Metin ve İnceleme)*, İzmir 2015, Ege Üniversitesi İzmir Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını

<sup>207</sup> M. Akif Erdoğan, Ömer Bıyık, *T.T. 0001/ 1 M. Numaralı Fatih Mehmed Devri Aydın İli Mufasssal Defteri (Metin ve İnceleme)*, s.191

<sup>208</sup> *Salnâme-i Vilâyet-i Aydın 1289*, s. 86. Bayındır'da sadaka verecek kimse kalmadığı için, Bayındır ahalisinden sadaka verecek olanlar başka kazalardaki fakir insanlara sadakalarını verirlermiş!

<sup>209</sup> *Salnâme-i Vilâyet-i Aydın 1326*, s. 297

